

بررسی عوامل مؤثر در انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان (مطالعه موردی: پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان)

یاسر حاتمی*، کیانوش ذاکر حقیقی**

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۱۱/۱۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۷/۱/۱۵

چکیده

استفاده از فضاهای عمومی بخش مهمی از زندگی روزمره است و فضاهای عمومی به عنوان مکان‌های ملاقات برای مردم عمل می‌کنند. از این رو پژوهش حاضر باهدف بررسی و شناسایی عوامل تأثیرگذار در انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان در دو پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان سعی در ارائه نگرشی نو در دستیابی به یک فضای عمومی موفق و مورد انتخاب شهروندان را دارد. نوع پژوهش کاربردی و روش آن توصیفی - تحلیلی است. حجم نمونه برای هر دو فضای (پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان) به دلیل متغیر بودن جمعیت هر دو محور با استفاده از فرمول (حجم نمونه جامعه نامعلوم) به ترتیب برابر با (۲۶۰ و ۳۱۰) است. اطلاعات برداشت شده به کمک نرم افزار SPSS (تحلیل واریانس یک طرفه T و ضریب همبستگی اسپیرمن) مورد تحلیل قرار گرفته شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که توجه به مؤلفه‌های غیر کالبدی از درجه اهمیت بالایی نسبت به دیگر مؤلفه‌ها برخوردارند و شاید موفقیت یک فضای عمومی بیش از همه در گرو این مؤلفه‌ها باشد. در این پژوهش چارت و مدلی ارائه گردید که توجه به می‌تواند اندکی بر موفقیت فضاهای عمومی و همگانی در جذب شهروندان در این فضا کمک کند.

واژگان کلیدی

فضای عمومی شهری، فضای عمومی موفق، فضای عمومی از منظر مخاطبان فضا، اجتماع پذیری

* کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

y.hatami1990@gmail.com

** دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران. (نویسنده مسئول) k.zakerhaghighi@gmail.com

مقدمه

بی‌تردید امروزه فضاهای عمومی و همگانی یکی از اجزاء اصلی و جدانشدنی در فضاهای شهری هستند که باید در مطالعات برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی شهرها مورد بررسی دقیقی قرار گیرند. استفاده از فضاهای عمومی بخش مهمی از زندگی روزمره است و فضاهای عمومی به‌عنوان مکان‌های ملاقات برای مردم عمل می‌کنند (Gehle, 2004). موفقیت یک فضای عمومی در ساختار شهری در میزان جذب استفاده‌کنندگان و شهروندان به آن فضا است؛ به عبارتی یک فضای عمومی و همگانی موفق فضایی است که عامه‌پسند و باعث جذب شهروندان به خود شود. این مهم در گرو انتخاب آن فضای عمومی توسط شهروندان است. انتخاب یک فضای عمومی توسط شهروندان نیز تحت تأثیر عوامل و متغیرهای زیادی است. بیشتر اندیشمندان موفقیت فضاهای عمومی را در رعایت عواملی چون دسترسی، کالبد مناسب، منظر، تنوع فعالیت و ... که در حد متناسبی برخوردار باشد می‌دانند؛ اما باید توجه داشت که این عوامل و مؤلفه‌ها بیشتر جنبه کالبدی داشته و موفقیت یک فضای عمومی در انتخاب شدن یا نشدن آن فضا توسط شهروندان است که این انتخاب با عوامل دیگری نیز علاوه بر عوامل کالبدی مرتبط می‌باشند. باید توجه داشت که یک شهروند و استفاده‌کننده از فضاهای عمومی در انتخاب یک فضای عمومی و همگانی علاوه بر عوامل کالبدی چه عوامل دیگری را مدنظر قرار می‌دهد؛ در واقع این پژوهش سعی بر آن دارد که علاوه بر بررسی عوامل تأثیرگذار کالبدی در انتخاب یک فضای عمومی توسط شهروندان عوامل و متغیرهای دیگری را نیز که در انتخاب کردن یا نکردن یک فضای عمومی توسط شهروندان دخیل هستند را مورد بررسی قرار دهد تا در جهت افزایش موفقیت فضاهای عمومی و همگانی شهری گام مثبتی برداشته باشد؛ اما سؤال اصلی در خصوص این مهم آن است که میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل تأثیرگذار بر انتخاب فضاهای عمومی و همگانی توسط شهروندان به چه میزان می‌باشند و مهم‌تر از همه این که آیا به‌جز عوامل و متغیرهای تأثیرگذار کالبدی بر انتخاب شهروندان عوامل تأثیرگذار دیگری بر این انتخاب وجود دارند یا خیر؟ با توجه به این موضوع شهر همدان یکی از شهرهای کشور است که دارای از لحاظ وجود فضاهای عمومی و همگانی شرایط مناسبی را ندارد و کمبود فضاهای عمومی موفق و مناسب که مورد انتخاب اکثریت شهروندان قرار گیرد در آن وجود دارد. در این پژوهش به بررسی عوامل تأثیرگذار در انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان در دو پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان که از نظر موقعیت قرارگیری نیز بسیار نزدیک و شبیه هم هستند (میدان مرکزی شهر همدان) اقدام شده است؛ در واقع مسئله اصلی در عدم انتخاب و استقبال شهروندان از پیاده راه اکباتان در جهت گذران اوقات فراغت و یا اهداف دیگر سفری در این پیاده راه است. باید توجه داشت که علی‌رغم نزدیکی دو پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان اکثر شهروندان پیاده راه بوعلی سینا را مورد انتخاب قرار می‌دهند. پژوهش حاضر به دنبال دلایل این انتخاب توسط شهروندان است. باید توجه داشت که این موضوع یکی از موضوعات بسیار مهم در شهر همدان است چراکه پیاده‌راه اکباتان و بوعلی‌سینا در بخش مرکزی و تاریخی شهر همدان قرار گرفته‌اند و عدم انتخاب این فضاهای عمومی توسط شهروندان باعث خالی ماندن و بلااستفاده شدن این فضا در مرکز شهر می‌شود و کم‌کم مشکلات دیگری چون نقل مکان کردن کسبه و مشاغل و پاساژها و ... و از رونق افتادن این بخش و درنهایت از دست دادن این مرکز و تبدیل شدن به یکی از بافت‌های فرسوده شهر همدان را خواهد داشت که ضرورت این پژوهش را دوچندان می‌کند. این پژوهش سعی بر آن دارد تا با استفاده از بررسی عوامل تأثیرگذار در انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان به برنامه‌ریزی در جهت بهبود و موفقیت این فضاها در شهر همدان دست پیدا کند.

مبانی نظری

فضای عمومی شهری: فضاهای عمومی شهری از عناصر مهم شهرهای مدرن‌اند. این فضاها در عرصه‌های مختلف زندگی بشر، نقش حیاتی بازی می‌کنند (Kurniaty, 2014: 507). (Turel, et al., 2007). فضاهای عمومی را مکان‌هایی می‌دانند که در آن الزامات خصوصی و عمومی ظاهر می‌شوند؛ بنابراین در تمام زندگی اجتماعی تعادلی پویا بین فعالیت‌های عمومی و خصوصی وجود دارد (Walzer, 1986). فضاهای عمومی را به‌عنوان فضاهای اندیشیدن تعریف کرده است، زیرا برای استفاده‌های گوناگون، از جمله کاربردهای پیش‌بینی شده و پیش‌بینی نشده، طراحی شده‌اند. (Lipton, 2003) فضاهای عمومی را به‌عنوان اتاق زندگی در هوای آزاد و کانون تفریح و فراغت خارج از خانه‌های مسکونی تعریف می‌کند. (Woolley, 2003) معتقد است از لحاظ فیزیکی، فضاهای عمومی به‌مثابه دستگاه‌های تولیدی شهری، قطعات و کانال‌های ارتباطی همراه با ارزش‌های زیست‌محیطی، مورفولوژی و زیباشناسی مطرح‌اند.

صاحب‌نظران به مهم‌ترین شاخص‌های کیفیت مطلوب فضاهای عمومی شهری اشاره کرده‌اند (جدول ۱). این شاخص‌ها مستقیم و غیرمستقیم بر نگرش و رفتار اجتماعی شهروندان در عرصه زندگی شهری تأثیرگذار خواهند بود.

جدول ۱- شاخص‌های فضای عمومی شهری بر مبنای مطالعات موجود

نظریه‌پرداز	سال	معیارهای موردنظر در فضاهای عمومی شهری
جین جیکوبز	1961	نظم فعالیت‌ها بر نظم بصری، کاربری مختلط، نفوذپذیری، امکان نظارت و مراقبت، تنوع و غنای فعالیت‌ها، توجه به خیابان، امکان اختلاط اجتماعی، غنای فعالیت‌ها، انعطاف‌پذیری.
کوین لینچ	1985	سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت، کارایی، عدالت، سرزندگی (اجتماعی)، معنی، سرزندگی (بیولوژیک)
ویولیچ	1983	قنات پذیری محیط، آزادی انتخاب، فرم‌های شهری متباین، امکان زندگی اجتماعی، به گوش رسیدن آوای گذشته، توجه به پیوندهای بومی منطقه‌ای.
یان بنتلی	1985	نفوذپذیری، تنوع، انعطاف‌پذیری، نفوذپذیری، تنوع (فرم)، خوانایی، انعطاف‌پذیری، سازگاری بصری، غنا، امکان شخصی‌سازی، کارایی از نظر مصرف انرژی.
راجر ترانسیک	1986	حفظ تسلسل حرکت (ارتباطات)، محصوریت فضاها، پیوستگی لبه‌ها، کنترل محورهای دید و پرسپکتیو، امتزاج فضای درون و بیرون.
گرین	1992	دسترسی و ارتباط، تنوع کاربری‌های، امنیت، انسجام، وضوح، پیوستگی، هویت شامل وحدت، شخصیت، جذابیت شامل مقیاس، تناسب بصری عملکردی، سرزندگی
هاتن و هانتز	1994	دموکراسی، نفوذپذیری، امنیت، اقتصاد و ابزار آن، مشورت و مشارکت استفاده‌کنندگان، انعطاف‌پذیری
پاتنر و کارمونا	1997	کاربری زمین، جریان حرکت پیاده، الگوهای رفتاری، جریان حرکت سواره، نفوذپذیری، ادراک همگانی، ارزیابی‌های کیفی، عملکردها، تداعی معانی، خوانایی، منظر عینی، فرم مصنوع.
ساوت ورث	1989	ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دید و منظر، مقیاس انسانی (پیاده).
پاکزاد	1386	ایمنی سرزندگی فضا، انعطاف‌پذیری

با اینکه روش‌های مختلفی برای تعریف فضای عمومی وجود دارد، اغلب موافق‌اند که فضای عمومی شامل همه مناطقی می‌شود که برای اعضای عمومی در یک جامعه (در اصل و نه لزوماً در عمل) باز و در دسترس است (Orum, 2010:1). فضای عمومی (تعریف وسیع و گسترده) مرتبط با همه بخش‌های محیط ساخته‌شده و طبیعی، عمومی و خصوصی، داخلی و خارجی، شهری و روستایی است. جایی که عموم آزادند؛ اگرچه لزوماً دسترسی به آن‌ها بدون محدودیت نیست. این فضاها شامل همه خیابان‌ها، میدان‌ها و دیگر حقوق‌گذار، خواه دارای استفاده غالب مسکونی، تجاری یا اجتماعی / مدنی؛ فضای باز و پارک‌ها؛ فضاهای باز حومه شهری، هم فضاهای عمومی / خصوصی داخلی و هم خارجی، جایی که دسترسی عمومی تشویق می‌شود (Carmona, 2008: 4).

فضاهای عمومی موفق: در تبیین مؤلفه‌ها و ویژگی‌های فضاهای عمومی موفق، مطالعات و دیدگاه‌های فراوانی طی دهه‌های اخیر وجود دارد. از جمله می‌توان (Oldenburg, 1999)، (Lerup, 1972)، (Gel, 1987)، موسسه (PPS, 2000) دفتر معاونت نخست‌وزیر انگلیس (ODPM, 2004)، و نراج (۱۹۸۳)، (Lennard & Lennard, 1984) و... اشاره کرد. با بررسی و واکاوی مؤلفه‌ها و ویژگی‌هایی که این پژوهشگران نقل کرده‌اند می‌توان فضای عمومی موفق را فضایی دانست که از مؤلفه‌هایی چون دسترسی، کالبد مناسب، منظر، تنوع فعالیت، جامعیت، امنیت، تعامل اجتماعی، اجتماع‌پذیری، آسایش و راحتی در حد متناسبی برخوردار باشد. وجود این عوامل در کنار یکدیگر می‌تواند یک فضای عمومی را موفق یا ناموفق سازد.

ویژگی‌های فضای عمومی موفق، شامل موارد زیر است: لذت از فضا، خوانایی و هویت، آسایش و راحتی، اجتماع‌پذیری، تعامل اجتماعی، امنیت و ایمنی، عدالت، مقیاس انسانی، تنوع فعالیت، منظر زیبا و مناسب، کالبد مناسب دسترسی (فیزیکی و بصری) (Carmona, 2008؛ Whyte, 1980؛ Gel, 1987؛ Tybaldz, 2008؛ چرخ‌چیان، ۱۳۸۹؛ حبیبی، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۲؛ Carmona, 2008؛ Cozens, 2011؛ Kurniawati, 2012؛ org.pps.www; 2012).

انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان و اجتماع‌پذیری آن

فضای عمومی از منظر مخاطبان فضا: (Burgers, 1999) با توجه به (مخاطبان) فضاها، آن‌ها را به مجموعه‌ای از چشم‌اندازها طبقه‌بندی می‌کند که حوزه‌های بخش‌های اجتماعی مختلف یا گروه‌های ذینفع را شکل می‌دهد:

- فضای عمومی برافراشته: چشم‌اندازهای تسریع‌کننده توانایی‌های حکومتی و اقتصادی؛
- فضای نمایشی: (چشم‌اندازهای وسوسه و اغوا)؛

- فضای شادی: چشم‌اندازهای هیجان و خوشی؛
  - فضای در معرض دید: (چشم‌اندازهای بازتا و ستایش)؛
  - فضای رنگی: چشم‌اندازهای مهاجران و اقلیت‌ها؛
  - فضای حاشیه‌ای: فضای ناهنجاری و محرومیت؛
- دینز و کتل (Dines and Cattell, 2006: 26-31) با توجه به اینکه استفاده‌کنندگان چگونه با فضا (تعامل می‌کنند)، از تعامل (درگیری) اجتماعی با فضا و درک از آن به‌عنوان روشی برای شناسایی ۵ طبقه استفاده کرده‌اند:
- مکان‌های روزمره: طیف وسیعی از فضاهای وصف‌ناپذیر واحدهای همسایگی که قلمرو عمومی و حوزه‌های روزمره برای تعامل را شکل می‌دهند؛
  - مکان‌های معنا: از فردی به فرد دیگر متفاوت بوده و به معناها و وابستگی‌های ویژه‌ای مربوط است که به فضای ویژه متصل‌اند؛ هم مثبت و هم منفی؛
  - محیط‌های اجتماعی: که از طریق طراحی و کاربردشان در عمل برخوردهای اجتماعی میان استفاده‌کنندگان را به هر دو صورت زودگذر و پرمعنا تشویق می‌کنند.
  - مکان‌های انزوا: این شانس را به مردم می‌دهند که با افکارشان تنها باشند یا با گروه کوچکی از دوستان معاشرت کنند؛
  - فضاهای منفی: جایی که بعضی جنبه‌های رفتارهای ضداجتماعی تجربه می‌شود، شامل نژادپرستی و فعالیت‌های مخربی که اغلب به‌عنوان تهدیدکننده درک می‌شوند.

اجتماع‌پذیری

وجود فضاهای عمومی دارای خصیصه اجتماع‌پذیری، مکمل مهمی در جهت اجتماعی شدن افراد است. علاوه بر این اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی موجب ارتقاء روحیه همبستگی، رشد فردی، ایجاد و برای همه شهروندان، بدون در نظر گرفتن جنسیت، نژاد، قومیت، سن یا سطح اجتماعی و اقتصادی است (Efroymson, et al, 2009: 16 & Kurniawati, 2012: 477). فضای عمومی به‌عنوان فضایی در دسترس همه گروه‌ها، ارائه‌دهنده آزادی عمل، مالکیت و حق موقت، تعریف می‌شود (Francis, et al, 2012: 402). این فضاها، مکان‌هایی هستند که شهروندان و بازدیدکنندگان می‌توانند همچون یکدیگر و با محدودیتی کمتر نسبت به دیگر فضاها، وارد آن شوند؛ علاوه بر این بسیاری از اتفاقات خود به خودی و نه از قبل برنامه‌ریزی شده در آن روی می‌دهد، مردم با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند، حرکت می‌کنند، می‌نشینند یا به تماشای دیگران می‌پردازند (Efroymson, et al, 2009: 16). فضاهای عمومی بدون پرداخت هزینه ورودی، بدون فرم یا لباس خاصی است (Efroymson, et al, 2009: 16 & Kurniawati, 2012: 477). استفاده‌کنندگان از این فضاها شگفتی و لذت غیرمنتظره‌ای را تجربه می‌کنند؛ بازی کردن کودکان، قدم زدن جوانان، گفتگوی افراد مسن، استراحت کردن افراد خسته، هیچ تمایز روشنی بین ناظران و مشاهده‌کنندگان وجود ندارد. همه آن‌ها در صحنه و بخشی از مخاطبان هستند (Efroymson, et al, 2009: 16)؛ همچنین این فضاها توسط یک سازمان عمومی در خدمت منافع عموم تأمین و اداره می‌شود (Garcia-Ramon, 2004: 2). این فضاها مشتمل بر خیابان‌ها، معابر، میدان‌ها، پلازاها، پارک‌ها، زمین‌های بازی، سیتی‌ها، مال‌ها، سواحل و کناره‌ها و سایر فرم‌های فضاهای تجمع هستند (Car, 1992; Lang, 1994; Douglas, 2003) به نقل از چرخیان، (۱۳۸۸).

پیشینه تحقیق

در خصوص فضای عمومی تحقیقات بشماری صورت گرفته که شمار بسیاری از این تحقیقات به بررسی ویژگی‌های مثبت فضاهای عمومی پرداخته‌اند. این در حالی است که پژوهش حاضر به بررسی عوامل تأثیرگذار بر انتخاب فضاهای عمومی و همگانی توسط شهروندان پرداخته است و از این نظر پژوهش‌های بسیار معدودی به این موضوع پرداخته‌اند ایما در این رابطه می‌توان به مطالعات درزمینه فضاهای عمومی مطالعات زیادی انجام داده است. وی در سال 1987 حمایت از فعالیت‌های اجتماعی را یکی از ملزومات دستیابی به فضاهای عمومی موفق دانسته و بهترین فرصت برای تعامل را یک فعالیت می‌داند. مطالعه دیگر در این زمینه مربوط به تحقیقات Van raaij در سال ۱۹۸۳ است که باهدف شناخت عوامل مؤثر در جلب مردم به فضاهای عمومی صورت گرفته و نتایج آن به شرح زیر است: ۱. نحوه ارزیابی عموم از مکان؛ ۲. ویژگی‌های کالبدی؛ ۳. مفید و مؤثر بودن؛ ۴. نحوه دسترسی؛ ۵. ویژگی‌های اجتماعی.

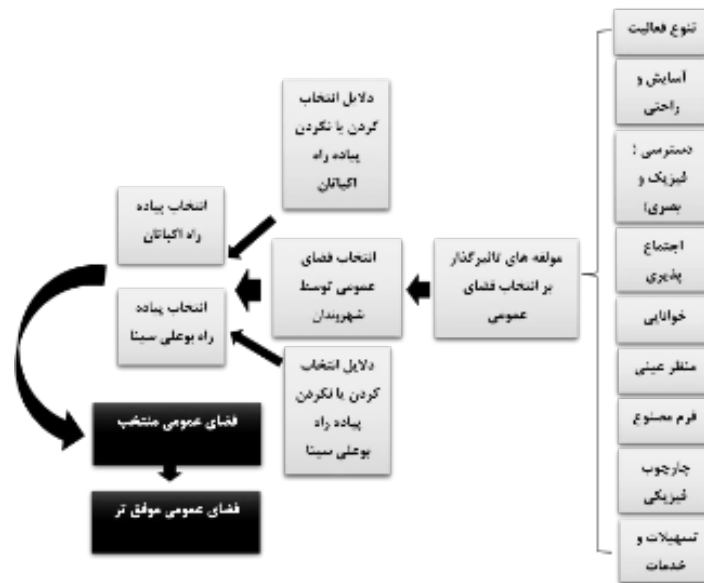
Gehle یکی از برجسته‌ترین محققین در زمینه احیای فضاهای عمومی، در مطالعات خود پیرامون فضاهای شهری دانمارک دستاورد تحقیقات خود را در قالب سه محور زیر خلاصه نموده که هر یک دارای شاخص‌های خاص خود است:

- ۱- **حمایت:** حمایت کاربران در برابر ماشین، جرم و شرایط اقلیمی؛
- ۲- **آسایش:** در هنگام انجام فعالیت‌های مختلف مثل امکان قدم زدن، نشستن، شنیدن، صحبت کردن، توقف، دیدن مناظر و بازی؛
- ۳- **لذت:** از ابعاد و تناسب، شرایط مطلوب اقلیمی، کیفیات زیبایی‌شناسانه و تجارب حسی مثبت (Gehl, 1987: 129-183).
تحقیقات و تجارب جهانی صورت گرفته درباره فضاهای عمومی شهری نظیر ورپول (1992)، کالسروپ (1993)، مدن (1993)، هیدن (1995)، ولفگانگ (2000)، راجرز (2003)، میرز (2003)، پاساگولاری (2004)، دراتلی (2004) بر این نکته اشاره دارند که فضاهای عمومی شهری باید مکانی برای تعاملات اجتماعی و زندگی جمعی باشند (رفیعیان، ۱۳۸۸).

روش تحقیق

این پژوهش در زمره پژوهش‌های کیفی و کمی قرار دارد. روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی است. در بخش اصلی تحقیق یعنی مطالعه موردی از روش میدانی استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات در این روش پرسشنامه، مشاهده و حضور در فضاهای عمومی بوده است. پرسشنامه به نحوی تنظیم شده که در جهت سنجش معیارها و زیر معیارهای فضای عمومی و پاسخ به سؤالات و فرضیه پژوهش باشد. مشاهده و حضور در فضا نیز توسط پژوهشگر در چندین روز متداوم در ساعات مختلف روز و حضور در تمامی فضاهای پیاده راه‌های بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان است. تجزیه تحلیل داده‌ها از سه روش جداگانه صورت گرفته است. در ابتدا با استفاده از رویکرد کیفی داده‌هایی حاصل از مشاهده و حضور در فضا تحلیل شده است. این تحلیل بر پایه تحلیل محتوا و توسط پژوهشگر صورت پذیرفت. آمار توصیفی و آمار استنباطی از دیگر روش‌های تحلیل داده‌ها در این پژوهش اند. آزمون‌های مورد استفاده در این پژوهش، از نوع ضریب همبستگی و جداول رگرسیون خطی استفاده می‌شود. جهت تعیین همبستگی، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود و جهت امتیازدهی به هر فضا طیف یک تا پنج (طیف لیکرت) در پرسشنامه بر اساس هر معیار و زیر معیار آن تنظیم شده تا در نهایت از طریق نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های پارامتریک تحلیل رگرسیون یک‌طرفه و ضریب همبستگی اسپیرمن مورد تحلیل قرار گیرند. جامعه آماری در این تحقیق با توجه به اینکه استفاده‌کنندگان از فضا از مکان‌ها و مناطق نامشخصی به این فضاها می‌آیند از طریق فرمول حجم جامعه نامعلوم برای پیاده راه بوعلی برابر با ۲۶۰ و برای پیاده راه اکباتان برابر با ۳۱۰ است. توزیع پرسشنامه‌ها بین تمام استفاده‌کنندگان از فضا در هر دو پیاده راه‌ها انجام شده است.

مدل مفهومی تحقیق

تصویر ۱- مدل مفهومی پژوهش

مطالعه موردی

در راستای سنجش مدل مفهومی پژوهش دو فضای عمومی (پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان) شهر همدان که در نزدیکی یکدیگر (در فاصله ۱۵۰ متری از هم) قرار گرفته‌اند، مورد انتخاب قرار گرفته‌اند. باید توجه داشت که این دو فضای عمومی و همگانی در شهر همدان تا سال ۱۳۹۵ هر دو جزء خیابان‌های مرکزی و اصلی شهر همدان بوده‌اند و به‌تازگی به پیاده راه تبدیل شده‌اند. پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان در مرکز اصلی شهر همدان و در حدفاصل میدان اصلی (امام خمینی^(۵)) و میدان آرامگاه بوعلی سینا) و پیاده راه اکباتان نیز در مرکز اصلی شهر همدان و در حدفاصل (میدان امام خمینی^(۶)) و تپه تاریخی هگمتانه) قرار گرفته است. هر دو پیاده راه از لحاظ عملکردی دارای عملکرد تجاری می‌باشند و این موضوع نشان‌دهنده آن است که این فضاها دارای کاربری تجاری بالایی به نسبت سایر کاربری‌ها می‌باشند؛ البته در این پیاده راه‌ها به میزان بسیار کمتری نسبت به کاربری تجاری، کاربری دیگری نیز دیده می‌شوند. همچنین این دو پیاده راه از نظر ساختاری یکی از کهن‌ترین خیابان‌های شهر همدان و جزء دو تا از ۶ خیابان اصلی طراحی شده توسط کارل فریش در سال ۱۳۰۹ می‌باشند. باید توجه داشت که طول پیاده راه بوعلی سینا برابر با ۷۵۰ متر و عرض آن نیز ۲۸ متر است و این میزان برای پیاده راه اکباتان برابر با ۸۰۰ متر و عرض آن نیز ۲۸ متر است؛ همچنین از لحاظ بصری نیز به دلیل وجود نقاط اینرسی چون میدان امام خمینی^(۶) در ابتدای هر دو پیاده راه و میدان آرامگاه بوعلی سینا در انتهای پیاده راه بوعلی سینا و تپه اکباتان در انتهای پیاده راه اکباتان نیز بسیار قوی است. هرچند وضعیت جداره‌های این فضاها شرایط مناسبی را نداشته و دارای فرسودگی کالبدی می‌باشند. باید توجه داشت که پیاده راه اکباتان دارای پتانسیل‌های بالایی از لحاظ تفریحی و گردشگری است؛ چراکه در ابتدای آن میدان تاریخی شهر همدان و در اواسط آن مسجد تاریخی جامع شهر همدان و در انتهای آن نیز تپه تاریخی هگمتانه که مربوط به دوران مادها است، قرار گرفته است.

تصویر ۲- نقشه موقعیت پیاده‌راه بوعلی سینا و اکباتان در شهر همدان

تصویر ۳- پیاده‌راه بوعلی سینا و اکباتان در شهر همدان

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های فضاهای عمومی و انتخاب شهروندان: در این بخش به بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های فضای عمومی و انتخاب شهروندان در هر دو پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان پرداخته شده است. در ابتدا باید مشخص می‌گردید که آیا بین این دو متغیر ارتباطی وجود دارد یا خیر؟ در نهایت پس از بررسی صورت گرفته در هر دو پیاده راه مشخص گردید که بین فضاهای عمومی و انتخاب آن‌ها توسط شهروندان ارتباط معنادار و بالایی وجود دارد موضوعی که پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات پرسشنامه‌ها و پاسخی که استفاده‌کنندگان از این فضا داده‌اند و در نهایت نتایج آزمون ضریب همبستگی اسپرمن از این داده‌ها نشان می‌دهد؛ به عبارتی طبق نتایج به دست آمده از آزمون‌های شماره (۱ و ۲) صورت گرفته مشخص گردید که بین مؤلفه‌های فضای عمومی چون (تنوع فعالیت، آسایش و راحتی، دسترسی (فیزیکی و بصری)، اجتماع‌پذیری، خوانایی، منظر عینی، فرم مصنوع، چارچوب فیزیکی، تسهیلات و خدمات) و انتخاب آن فضای عمومی (پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان) ارتباط معنادار و بالایی وجود دارد. همان‌طور که مشخص است این موضوع در خصوص پیاده راه بوعلی سینا برابر با $\text{Correlation Coefficient} = 0.907$ و در خصوص پیاده راه اکباتان برابر با $\text{Correlation Coefficient} = 0.785$ است؛ البته باید توجه داشت که این مهم در خصوص پیاده راه بوعلی سینا نسبت به اکباتان درصد بالاتری را نشان می‌دهد و این مهم نشان‌دهنده آن است که انتخاب این فضا توسط شهروندان به این عوامل وابستگی بسیار بالاتری نسبت به همین موارد در پیاده راه اکباتان دارد که این مهم در مراحل بعدی مورد واکاوی بیشتری قرار می‌گیرد.

جدول ۲- آزمون شماره ۱، بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های فضاهای عمومی و انتخاب (پیاده راه بوعلی سینا) توسط شهروندان

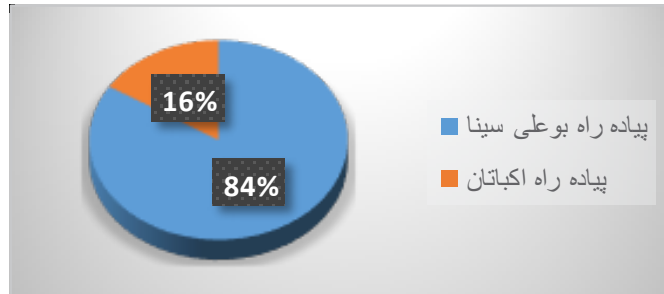
		مؤلفه‌های فضای عمومی	
Spearman's rho	مؤلفه‌های فضای عمومی	Correlation Coefficient	1.000
		Sig. (2-tailed)	.000
	انتخاب شهروندان	N	260
		Correlation Coefficient	.907**
		Sig. (2-tailed)	.000
		N	260
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).			

جدول ۳- آزمون شماره ۲، بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های فضاهای عمومی و انتخاب (پیاده راه اکباتان) توسط شهروندان

		مؤلفه‌های فضای عمومی	
Spearman's rho	مؤلفه‌های فضای عمومی	Correlation Coefficient	1.000
		Sig. (2-tailed)	.000
	انتخاب شهروندان	N	310
		Correlation Coefficient	.785**
		Sig. (2-tailed)	.000
		N	310
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).			

بررسی انتخاب شهروندان بین دو فضای عمومی پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان: در این بخش به بررسی این موضوع خواهیم پرداخت که بین دو فضای عمومی پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان، شهروندان کدام یک از این دو فضا را انتخاب می‌کنند. برای پی بردن به این مهم در پرسشنامه طرح شده به این موضوع هم پرداختیم که بین دو فضای پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان در جهت گذران اوقات فراغت کدام یک از این دو فضا را انتخاب می‌کنید؟ این موضوع در بین افرادی که در میدان اصلی شهر (امام خمینی ره) حضور داشتند سؤال شد چراکه این میدان در ابتدا و شروع هر دو پیاده راه قرار گرفته است. در نهایت طبق نتایج به دست آمده در خصوص این سؤال مشخص گردید که اکثر شهروندان بین این دو فضای عمومی، پیاده راه بوعلی سینا را برای گذران اوقات فراغت و همچنین تفریح انتخاب می‌کنند. این میزان در خصوص پیاده راه بوعلی سینا و انتخاب آن توسط شهروندان (۸۴٪) و در خصوص پیاده راه اکباتان برابر با (۱۶٪) است (نمودار شماره ۲) که نتایج قابل تأملی است؛ در واقع این موضوع از آن جهت قابل تأمل است که پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان به عنوان دو فضای عمومی در یک موقعیت در شهر (مرکز اصلی) قرار گرفته‌اند و آنچه در مشاهدات هم به نظر می‌رسد از نظر پتانسیل‌های جذب گردشگر و استفاده‌کننده از فضا نیز با داشتن عناصر تاریخی چون (تپه هگمتانه دوران مادها و مسجد جامع دوران صفویه) از پیاده راه بوعلی سینا قوی‌تر و شرایط بهتری را دارد اما با این وجود طبق نتایج

به دست آمده در این پژوهش استفاده کنندگان از فضای عمومی پیاده راه بوعلی سینا را به پیاده راه اکباتان ترجیح می دهند. پی بردن به علت این موضوع باید در مؤلفه ها و عوامل درونی تأثیرگذار بر انتخاب استفاده کنندگان و شهروندان باشد که در مرحله بعد مورد بررسی قرار می گیرد.

تصویر ۴- نمودار میزان انتخاب فضاهای عمومی پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان توسط شهروندان

تصویر ۵- نقشه تراکم جمعیتی در دو فضای پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان

بررسی میزان تأثیر گذاری هر یک از عوامل فضای عمومی و همگانی بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان: پس از بررسی ارتباط بین مؤلفه های تأثیرگذار در فضای عمومی بر انتخاب آن فضا توسط شهروندان و مشخص شدن این ارتباط حال نوبت به بررسی میزان تأثیر گذاری هر یک از این عوامل بر انتخاب شهروندان در دو پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان است. دلیل این امر آن است که مشخص شود هر یک از این عوامل چه میزان بر انتخاب آن فضا برای حضور توسط شهروندان تأثیرگذار بوده است. برای مشخص کردن این مهم در این پژوهش با استفاده از یکی از آزمون های پارامتریک در نرم افزار SPSS به نام آزمون تحلیل رگرسیون یک طرفه (One-Sample Test) مورد بررسی قرار گرفته است. طبق نتایج به دست آمده از آزمون های مورد بررسی در هر دو پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان مشخص گردید که در مجموع مؤلفه ها و عوامل تأثیرگذاری فضای عمومی بر انتخاب شهروندان در پیاده راه بوعلی سینا نسبت به پیاده راه اکباتان بالاتر است. این مهم در نتایج آزمون ها و با مقایسه میزان اختلاف میانگین (Mean Difference) و میزان بالای آماره (T) در هر یک از مؤلفه ها در آزمون های هر دو فضا و همان طور که در مشخص است هر چه میزان این اختلاف میانگین و آماره بالاتر باشد نشان دهنده بالا بودن تأثیرگذاری آن مؤلفه است؛ در واقع باید این طور استنباط کرد که فضای عمومی بوعلی سینا نسبت به اکباتان در جذب شهروندان در جهت انتخاب این فضا توسط آن ها برای گذران اوقات فراغت موفق تر عمل کرده است، موضوعی که در مرحله قبلی نیز و با بررسی انتخاب شهروندان بین دو فضای عمومی پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان نیز مشخص گردید که انتخاب شهروندان بین دو فضای عمومی پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان با برتری ۸۴٪ درصدی پیاده راه بوعلی سینا همراه بوده است و همچنین این مهم در نتایج آزمون ضریب همبستگی صورت گرفته در مرحله اول و بالاتر بودن ارتباط و همبستگی مؤلفه های فضاهای عمومی و انتخاب آن فضا توسط شهروندان در پیاده راه بوعلی سینا نیز مورد تأیید قرار گرفت؛ اما آنچه در موفقیت این فضا مؤثر بوده است را می توان از طریق بررسی و مقایسه میزان هر یک

از مؤلفه‌ها در این آزمون‌ها خارج کرد؛ به عبارتی پاسخ به این سؤال که چرا پیاده راه بوعلی سینا نسبت به پیاده راه اکباتان در جذب شهروندان موفق‌تر عمل کرده است در میزان هر یک از مؤلفه‌ها در آزمون‌های زیر مشخص گردیده است؛ در واقع در پیاده‌راه بوعلی سینا اکثریت مؤلفه‌های فضای عمومی در شرایط بسیار خوبی قرار دارند؛ به‌طور مثال میزان مؤلفه تسهیلات و خدمات در پیاده‌راه بوعلی سینا طبق نتایج به‌دست‌آمده در آزمون شماره (۳) برابر با (Mean Difference= 2.92239) و آماره (T=45.091) است که این میزان بسیار بالاتر از پیاده راه اکباتان با میزان اختلاف میانگین (Mean Difference= 2.49552) و آماره (T=34.850) در آزمون شماره (۴) است؛ در واقع بالا بودن این مؤلفه در این آزمون (آزمون شماره ۳) به‌واسطه بالا بودن تسهیلات و خدماتی چون (تسهیلات و فضاهای نشستن و نیمکت، دسترسی به پاساژها و مراکز خرید متنوع، وسایل حمل‌ونقلی با سرعت‌پایین جهت جابجایی سالمندان و معلولین، برگزاری مراسم‌ها و جشن‌هایی چون جشن زمستانی و ...) است که فضای عمومی (پیاده راه بوعلی سینا) به شهروندان و استفاده‌کنندگان از این فضا ارائه می‌دهد و پیاده راه اکباتان با آن تقریباً بیگانه است. همچنین این موضوع را می‌توان در سایر مؤلفه‌ها چون (آسایش و راحتی، فرم مصنوع، دسترسی‌ها، منظر عینی، خوانایی و ...) می‌توان مشاهده کرد.

جدول ۴- آزمون شماره ۳، بررسی میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل فضای عمومی و همگانی بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان (پیاده راه بوعلی سینا)

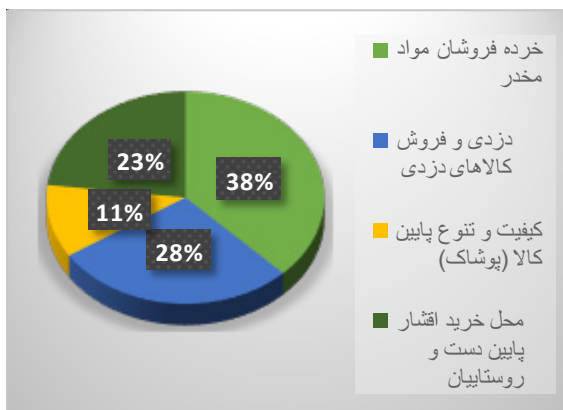
One-Sample Test						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
فرم مصنوع	37.104	259	.000	2.56418	2.4282	2.7001
آسایش و راحتی	43.394	259	.000	3.39940	3.1568	3.5821
دسترسی (فیزیک و بصری)	43.158	259	.000	3.26866	3.1197	3.4176
منظر عینی	40.367	259	.000	3.00000	2.8538	3.1462
خوانایی	41.234	259	.000	3.08657	2.9357	3.2375
اجتماع‌پذیری	42.844	259	.000	2.96119	2.8252	3.0972
تنوع فعالیت	46.594	259	.000	3.34925	3.2079	3.4907
تسهیلات و خدمات	45.091	259	.000	2.92239	2.7949	3.0499
چارچوب فیزیکی	40.197	259	.000	3.02985	2.8816	3.1781

جدول ۵- آزمون شماره ۴، بررسی میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل فضای عمومی و همگانی بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان (پیاده راه اکباتان)

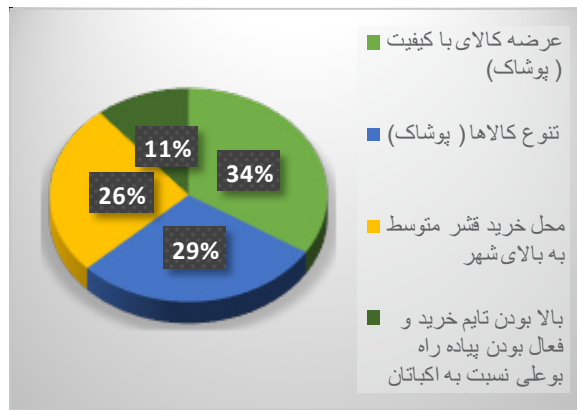
One-Sample Test						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
فرم مصنوع	30.877	309	.000	2.07463	1.9425	2.2068
آسایش و راحتی	35.140	309	.000	2.21493	2.0909	2.3389
دسترسی (فیزیک و بصری)	37.087	309	.000	2.36716	2.2416	2.4927
منظر عینی	35.478	309	.000	2.23582	2.1119	2.3598
خوانایی	32.748	309	.000	2.12239	1.9949	2.2499
اجتماع‌پذیری	32.209	309	.000	2.19104	2.0572	2.3249
تنوع فعالیت	39.818	309	.000	2.69851	2.6133	2.9537
تسهیلات و خدمات	34.850	309	.000	2.49552	2.3547	2.6364
چارچوب فیزیکی	35.561	309	.000	2.51940	2.3800	2.6588

بررسی سایر مؤلفه‌های تأثیرگذار بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان: آنچه در تجزیه‌وتحلیل‌های مراحل قبل در این پژوهش موردبررسی قرار گرفت، نشان‌دهنده عوامل مؤثر فضاهای عمومی در انتخاب آن‌ها توسط شهروندان بود که عموماً ماهیت کالبدی را دارند و توسط پژوهشگرانی چون یان گل و کرمونا و ... نیز معرفی گردیده بوده‌اند هرچند این معرفی همراه با مشخص کردن میزان تأثیرگذاری این عوامل بر انتخاب آن فضا توسط شهروندان نبوده است و این پژوهش از این حیث گامی جلوتر برداشته است؛ اما بااین‌حال در این پژوهش نوع دیگری از عوامل تأثیرگذار بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان موردبررسی قرار خواهد گرفت که ماهیت کالبدی ندارند و مرتبط با عوامل اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی در فضاهای عمومی می‌باشند؛ در واقع در

بررسی‌هایی که در دو فضای عمومی پیاده‌راه بوعلی‌سینا و اکباتان شهر همدان صورت گرفت مؤلفه‌های تأثیرگذاری مشاهده گردید که ارتباط چندانی با مؤلفه‌ها و عوامل کالبدی ندارند. باید توجه داشت که به دست آوردن این اطلاعات با استفاده از ابزارهایی چون مشاهدات و برداشتهای میدانی و همچنین اطلاعات به‌دست‌آمده از برخی سؤالات پرسشنامه بوده و از این حیث دارای اعتبار نسبتاً بالایی می‌باشند؛ به‌عبارتی‌دیگر پس از بررسی‌های انجام‌شده در این دو فضای عمومی مشخص گردید که یکی از دلایل دیگر انتخاب پیاده‌راه بوعلی‌سینا نسبت به اکباتان به‌عنوان فضای عمومی به دلیل وجود و عرضه کالاهای مرغوب‌تر و باکیفیت‌تر و همچنین تنوع بالای این کالاها نسبت به پیاده‌راه اکباتان است که عموماً هم این کالا از نوع پوشاک است؛ درواقع بالغ 43% از سؤال‌شوندگان در خصوص دلیل انتخاب این فضای عمومی را دلایلی چون عرضه کالاهای مرغوب‌تر و باکیفیت‌تر (34%) و تنوع بالای این کالاها (پوشاک) (29%) و محل خرید قشر متوسط و بالای شهر (26%) که یکی از دلایل جالب‌توجه در این پژوهش است و همچنین بالا بودن تایم و زمان خرید و فعال بودن پیاده‌راه بوعلی‌سینا نسبت به اکباتان با میزان (11%) را جزء دلایل انتخاب خود مطرح کرده بودند که در مصاحبه‌های انجام‌شده هم این مهم مشهود بوده است (نمودار شماره ۳)؛ درنتیجه این مؤلفه‌ها را نیز که جدای از عوامل و مؤلفه‌های کالبدی نیز هستند باید جزء عوامل تأثیرگذار در انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان موردتوجه قرار داد؛ همچنین در خصوص عدم موفقیت پیاده‌راه اکباتان در خصوص جذب شهروندان به خود نیز سؤال‌شوندگان دلایل جالبی را مطرح کردند. از مؤلفه‌های تأثیرگذار در این انتخاب که شاید ارتباط کمتری با مؤلفه‌های کالبدی داشته باشد و جزء دلایل سؤال‌شوندگان قرار داشت وجود خرده‌فروشان مواد مخدر (38%) و درصد بالای دزدی و فروش کالاهای دزدی (28%) و ... در انتهای پیاده‌راه اکباتان و همچنین مؤلفه جالب‌توجهی چون محل خرید اقشار پایین‌دست جامعه و روستاییان (23%) (نمودار شماره ۴) که با تصویر ذهنی شهروندان نیز ارتباط مستقیمی دارد و می‌تواند در آینده هم ضربه مهلکی بر عدم موفقیت این فضا داشته باشد و همچنین مؤلفه دیگری چون کیفیت و تنوع پایین کالا (پوشاک) با میزان (11%) از دلایل عدم انتخاب پیاده‌راه اکباتان توسط شهروندان می‌باشند که تأثیر منفی گذاشتن این عوامل بر انتخاب این فضا توسط شهروندان است که بالغ‌بر 51% درصد سؤال‌شوندگان در دلایل عدم انتخاب پیاده‌راه اکباتان به آن اشاره کرده بودند و می‌توان آن را جزء عوامل فرهنگی و اجتماعی مرتبط با آن در نظر گرفت و باید به آن توجه ویژه‌ای شود. درنهایت باید این‌طور استنباط کرد که همه عوامل تأثیرگذار بر انتخاب یک فضای عمومی توسط شهروندان کالبدی نیستند و همیشه مواردی جز موارد کالبدی در این انتخاب دخیل هستند.

تصویر ۷- نمودار دلایل انتخاب نکردن پیاده‌راه اکباتان توسط شهروندان

تصویر ۶- نمودار دلایل انتخاب پیاده‌راه بوعلی‌سینا توسط شهروندان

نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش بررسی عوامل تأثیرگذاری بر انتخاب یک فضای عمومی توسط شهروندان بود که این بررسی در دو فضای عمومی (پیاده‌راه بوعلی‌سینا و اکباتان شهر همدان) که از لحاظ موقعیت قرارگیری در ساختار شهری شرایط یکسانی را داشتند صورت گرفت. همچنین عوامل تأثیرگذاری بر این انتخاب که از نظریه‌پردازان و پژوهشگرانی چون یان گل، دینز و کتل، کرمونا و ... گرفته‌شده بود، موردبررسی و تحلیل قرار گرفت. هرچند این عوامل پیش‌تر توسط این پژوهشگران در خصوص موفقیت فضاهای عمومی معرفی شده بودند؛ اما در هیچ‌یک از مطالعات آن‌ها به بررسی میزان تأثیرگذاری آن‌ها در انتخاب فضاهای عمومی توسط شهروندان اشاره نشده بود که از این نظر پژوهش حاضر نسبت به پژوهش آن‌ها گامی روبه‌جلو دارد. به‌هرحال طبق نتایج به‌دست‌آمده در این

پژوهش در مرحله ابتدایی از این بررسی‌ها به بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های فضای عمومی و انتخاب شهروندان در هر دو پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان پرداخته شده است. در ابتدا باید مشخص می‌گردید که آیا بین این دو متغیر ارتباطی وجود دارد یا خیر؟ در نهایت پس از بررسی صورت گرفته در هر دو پیاده راه مشخص گردید که بین فضاهای عمومی و انتخاب آن‌ها توسط شهروندان ارتباط معنادار و بالایی وجود دارد موضوعی که پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات پرسشنامه‌ها و پاسخی که استفاده‌کنندگان از این فضا داده‌اند و در نهایت نتایج آزمون ضریب همبستگی اسپرمن از این داده‌ها نشان می‌دهد؛ به عبارتی طبق نتایج به دست آمده از آزمون صورت گرفته مشخص گردید که بین مؤلفه‌های فضای عمومی چون (تنوع فعالیت، آسایش و راحتی، دسترسی (فیزیکی و بصری)، اجتماع‌پذیری، خوانایی، منظر عینی، فرم مصنوع، چارچوب فیزیکی، تسهیلات و خدمات) و انتخاب آن فضای عمومی (پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان) ارتباط معنادار و بالایی وجود دارد. این موضوع در خصوص پیاده راه بوعلی سینا برابر با $Correlation\ Coefficient = 0.907$ و در خصوص پیاده راه اکباتان برابر با $Correlation\ Coefficient = 0.785$ است؛ اما نکته بسیار حائز اهمیت در این مرحله بالاتر بودن ارتباط و همبستگی بین مؤلفه‌های فضای عمومی و انتخاب توسط شهروندان در پیاده راه بوعلی سینا نسبت به پیاده راه اکباتان است و این که چرا این میزان در پیاده راه بوعلی سینا بیشتر است؟ پاسخ این سؤال نیز در این پژوهش از طریق بررسی میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌ها بر انتخاب شهروندان مورد کنکاش قرار گرفت به عبارتی پاسخ این سؤال در میزان تأثیرگذاری این مؤلفه‌ها بر انتخاب آن فضای عمومی توسط شهروندان نهفته است؛

درواقع باید این طور استنباط کرد که فضای عمومی بوعلی سینا نسبت به اکباتان در جذب شهروندان در جهت انتخاب این فضا توسط آن‌ها برای گذران اوقات فراغت موفق‌تر عمل کرده است، موضوعی که در مرحله دوم این پژوهش یعنی بررسی انتخاب شهروندان بین دو فضای عمومی پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان نیز مشخص گردید که انتخاب شهروندان بین دو فضای عمومی پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان با برتری ۸۴٪ درصدی پیاده راه بوعلی سینا همراه بوده است؛ اما آنچه در موفقیت این فضا مؤثر بوده است را می‌توان از طریق بررسی و مقایسه میزان هر یک از مؤلفه‌ها در این آزمون‌ها خارج کرد؛ به عبارتی پاسخ به این سؤال که چرا پیاده راه بوعلی سینا نسبت به پیاده راه اکباتان در جذب شهروندان موفق‌تر عمل کرده است را همان طور که بیان شد در میزان تأثیرگذاری هر یک از مؤلفه‌ها بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان در آزمون‌های صورت گرفته مشخص گردیده است؛ درواقع در پیاده راه بوعلی سینا اکثریت مؤلفه‌های فضای عمومی در شرایط بسیار خوبی قرار دارند. به‌طور مثال میزان مؤلفه تسهیلات و خدمات در پیاده راه بوعلی سینا طبق نتایج به دست آمده در آزمون شماره (۳) برابر با $(Mean\ Difference = 2.92239)$ و آماره $(T=45.091)$ است که این میزان بسیار بالاتر از پیاده راه اکباتان با میزان اختلاف میانگین $(Mean\ Difference = 2.49552)$ و آماره $(T=34.850)$ در آزمون شماره (۴) است؛ درواقع بالا بودن این مؤلفه در این آزمون به واسطه بالا بودن تسهیلات و خدماتی چون (تسهیلات و فضاهای نشستن و نیمکت، دسترسی به پاساژها و مراکز خرید متنوع، وسایل حمل‌ونقلی با سرعت‌پایین جهت جابجایی سالمندان و معلولین، برگزاری مراسم‌ها و جشن‌هایی چون جشن زمستانی و ...) است که فضای عمومی (پیاده راه بوعلی سینا) به شهروندان و استفاده‌کنندگان از این فضا ارائه می‌دهد و پیاده راه اکباتان با آن تقریباً بیگانه است. همچنین این موضوع را می‌توان در سایر مؤلفه‌ها چون (آسایش و راحتی، فرم مصنوع، دسترسی‌ها، منظر عینی، خوانایی و ...) می‌توان مشاهده کرد. در نهایت موضوعی که این پژوهش را خاص‌تر و به‌نوعی پیش‌گام‌تر از سایر پژوهش‌ها در این عرصه می‌سازد، بررسی مؤلفه‌های فراتر از مؤلفه‌های کالبدی تأثیرگذار فضای عمومی در انتخاب شهروندان است که شاید کمتر پژوهشی آن‌ها را مورد بررسی قرار داده است؛ به عبارتی دیگر آنچه در تجزیه و تحلیل‌های مراحل قبل در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت، نشان‌دهنده عوامل مؤثر فضاهای عمومی در انتخاب آن‌ها توسط شهروندان بود که عموماً ماهیت کالبدی را دارند و توسط پژوهشگرانی چون یان گل و کرمونا و ... نیز معرفی گردیده بوده‌اند هرچند این معرفی همراه با مشخص کردن میزان تأثیرگذاری این عوامل بر انتخاب آن فضا توسط شهروندان نبوده است و این پژوهش از این حیث گامی جلوتر برداشته است؛ اما با این حال در این پژوهش نوع دیگری از عوامل تأثیرگذار بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان مورد بررسی قرار خواهد گرفت که ماهیت کالبدی ندارند و مرتبط با عوامل اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی در فضاهای عمومی می‌باشند؛ درواقع در بررسی‌هایی که در دو فضای عمومی پیاده راه بوعلی سینا و اکباتان شهر همدان صورت گرفت مؤلفه‌های تأثیرگذاری مشاهده گردید که ارتباط چندانی با

مؤلفه‌ها و عوامل کلیدی ندارند. باید توجه داشت که به دست آوردن این اطلاعات با استفاده از ابزارهایی چون مشاهدات و برداشت‌های میدانی و همچنین اطلاعات به‌دست‌آمده از سؤالات پرسشنامه بوده و از این حیث دارای اعتبار نسبتاً بالایی می‌باشند؛ به‌عبارتی دیگر پس از بررسی‌های انجام‌شده در این دو فضای عمومی مشخص گردید که یکی از دلایل دیگر انتخاب پیاده راه بوعلی سینا نسبت به اکباتان به‌عنوان فضای عمومی به دلیل وجود و عرضه کالاهای مرغوب‌تر و باکیفیت‌تر و همچنین تنوع بالای این کالاها نسبت به پیاده راه اکباتان است که عموماً هم این کالا از نوع پوشاک است؛ درواقع بالغ 43% از سؤال شونده‌گان در خصوص دلیل انتخاب این فضای عمومی را دلایلی چون عرضه کالاهای مرغوب‌تر و باکیفیت‌تر (34%) و تنوع بالای این کالاها (پوشاک) (29%) و محل خرید قشر متوسط و بالای شهر (26%) که یکی از دلایل جالب‌توجه در این پژوهش است و همچنین بالا بودن زمان خرید و فعال بودن پیاده راه بوعلی سینا نسبت به اکباتان با میزان (11%) را جزء دلایل انتخاب خود مطرح کرده بودند که در مصاحبه‌های انجام‌شده هم این مهم مشهود بوده است؛ درنتیجه این مؤلفه‌ها را نیز که جدای از عوامل و مؤلفه‌های کلیدی نیز هستند باید جزء عوامل تأثیرگذار در انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان موردتوجه قرار داد. همچنین در خصوص عدم موفقیت پیاده راه اکباتان در خصوص جذب شهروندان به خود نیز سؤال شونده‌گان دلایل جالبی را مطرح کردند. از مؤلفه‌های تأثیرگذار در این انتخاب که شاید ارتباط کمتری با مؤلفه‌های کلیدی داشته باشد و جزء دلایل سؤال شونده‌گان قرار داشت وجود خرده‌فروشان مواد مخدر (38%) و درصد بالای دزدی و فروش کالاهای دزدی (28%) و ... در انتهای پیاده راه اکباتان و همچنین مؤلفه جالب‌توجهی چون محل خرید اقشار پایین‌دست جامعه و روستاییان (23%) که با تصویر ذهنی شهروندان نیز ارتباط مستقیمی دارد و می‌تواند در آینده هم ضربه مهلکی بر عدم موفقیت این فضا داشته باشد و همچنین مؤلفه دیگری چون کیفیت و تنوع پایین کالا (پوشاک) با میزان (11%) از دلایل عدم انتخاب پیاده راه اکباتان توسط شهروندان می‌باشد که تأثیر منفی گذاشتن این عوامل بر انتخاب این فضا توسط شهروندان است که بالغ‌بر 51% درصد سؤال شونده‌گان در دلایل عدم انتخاب پیاده راه اکباتان به آن اشاره کرده بودند و می‌توان آن را جزء عوامل فرهنگی و اجتماعی مرتبط با آن در نظر گرفت و باید به آن توجه ویژه‌ای شود. درنهایت باید این‌طور استنباط کرد که همه عوامل تأثیرگذار بر انتخاب یک فضای عمومی توسط شهروندان کلیدی نیستند و همیشه مواردی جز موارد کلیدی در این انتخاب دخیل هستند. باید توجه داشت که عوامل زیادی در موفقیت یک فضا در جذب شهروندان و در انتخاب آن‌ها تأثیرگذار هستند که این عوامل همگی از نوع کلیدی نیستند. موضوعی که در خصوص مقایسه دو فضای عمومی (پیاده‌راه بوعلی سینا و اکباتان شهر) همدان کاملاً صدق می‌کند و نتایج نشان داد که علیرغم این‌که پیاده‌راه اکباتان دارای پتانسیل‌های کلیدی شاید قوی‌تر از پیاده‌راه بوعلی سینا به دلیل مواردی که صرفاً کلیدی هم نیستند؛ اما به‌شدت بر نوع انتخاب آن فضا توسط شهروندان تأثیرگذار هستند. مواردی چون (خرده‌فروشان مواد مخدر، دزدی، محل خرید اقشار روستایی و فرودست، تنوع و کیفیت کالاها و...) از نوع عواملی هستند که تأثیرگذار بر انتخاب آن فضای عمومی توسط شهروندان هستند و متأسفانه از نظر برنامه ریزان و طراحان شهر دورمانده است. درنهایت پیشنهاد این پژوهش در خصوص افزایش موفقیت یک فضای عمومی در انتخاب شدت آن فضا توسط شهروندان نگاه همه‌جانبه و فراگیر به همه عوامل تأثیرگذار بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان است و نه نگاه صرفاً کلیدی به این موضوع است. توجه و نگاه ویژه به موضوع بهبود فضای عمومی در تصورات و ادراک شهروندان از طریق هویت‌سازی و فرهنگ‌سازی و از همه مهم‌تر نمایش یک فضای عمومی متنوع و باکیفیت در دیدگاه شهروندان و استفاده‌کنندگان از فضاهاست. موضوعاتی چون دزدی، خرده‌فروشی مواد مخدر و ... می‌توانند از عوامل تأثیرگذار کلیدی هم بر عدم موفقیت یک فضای عمومی تأثیرگذارتر باشند، علت این مهم هم آن است که این موضوع دقیقاً بر ذهنیت و تصورات شهروندان و استفاده‌کنندگان از فضا تأثیر می‌گذارد و تغییر دادن این ذهنیت و تصورات از تغییرات کلیدی عظیم هم سخت‌تر و جبران‌ناپذیرتر است. درنتیجه توجه به این مؤلفه‌های غیر کلیدی از درجه اهمیت بالایی نسبت به دیگر مؤلفه‌ها برخوردارند و شاید موفقیت یک فضای عمومی بیش از همه درگرو این مؤلفه‌ها باشد. در این پژوهش چارت و مدلی ارائه می‌گردد (تصویر ۸) که شاید توجه به آن اندکی بر موفقیت فضاهای عمومی و همگانی در جذب شهروندان بر این فضا کمک کند.

تصویر ۸- نمودار فرآیند شناسایی عوامل تأثیرگذار بر انتخاب فضای عمومی توسط شهروندان

منابع

- چرخچیان، م. (۱۳۸۸). بررسی تحلیلی عوامل مؤثر برافزایش دل‌بستگی به فضاهای شهری با تأکید بر تنوع فعالیتی. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه علم و صنعت، دانشکده معماری و شهرسازی.
- حبیبی، ک.، رحیمی، آ.، عبدی، م.، ج.، احمدی، ط. (۱۳۹۲). ایمن‌سازی فضای عمومی شهری برای افزایش حضور پذیری زنان (نمونه موردی: خیابان فردوسی شهر سنندج). نشریه شهرنگار، ۶۲ و ۶۳: ۸۴ - ۹۴.
- کارمونا، م. (۱۳۹۰). مکان‌های عمومی، فضاهای شهری، ابعاد گوناگون طراحی شهری. ترجمه: زهرا اهری و دیگران. تهران: دانشگاه هنر تهران.
- Burgers, J. (Ed.) (1999). De Uistad: Over Stedelijk Vermaak (Utrecht: Van Arkel)
- Carmona, M., de Magalhaes, C., & Leo H. (2008). Public Space: The management dimension. Routledge.
- Car, S. et al. (1992). Public Space. Massachusetts: Cambridge university press.
- Dines, N., & Cattell, V. (2006). Public spaces, Social relations and well-being in East London. London: The policy press.
- Douglas, M. (2003). Urban Space in Globalization era. International Development Planning Review, Nov., includes 6 articles 24-4:
- Efrogmson, D. & Thi Kieu Thanh Ha, T. & Thu Ha, Ph. (2009). Public Spaces: How They Humanize Cities. Dhaka: Health Bridge - WBB Trust.
- Francis, J. et al. (2012). Creating sense of community: The role of public space. Journal of Environmental Psychology, 32, 401-409.

- Garcia-Ramon, M. (2004). Urban Planning, gender and the use of public space in a peripheral neighbourhood of Barcelona. *Cities*, 21, 3, 215-223.
- Gehle, J., & Lars, G. (2004). *Public Spaces, Public Life*. Melbourne: The Danish Architectural Press.
- Gel, J. (1987). *Life Between Buildings: Using Public Space*. Van Nostrand Reinhold.
- Kurniaty, R. (2014). Local Elites and Public Space Sustainability: the local elite roles in the presence and usage of public space in Malang Raya, Indonesia. *Environmental Sciences*, 20, 506 -515.
- Kurniawati, W. (2012). Public Space for Marginal People. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 36, 476 – 484.
- Lipton, S. (2003). The value of public space: How high quality parks and public spaces create economic, social and environmental value.
- Lerup, L. (1972) Environmental and Behavioral Congruence as a Measure of Goodness in Public Space: The Case of Stockholm. *Ekistics*, 204, 341-358.
- Lennard, S. H. C., & Lennard H. L. (1984). *Public Life in Urban Places*. Godlier, Southampton.
- Lang, J. (1994). *Urban Design: American experience*. New York: Van no strand Reinhold.
- Orum, M. A. (2010). Introduction. In Orum, M. A. and Neal, P. Z. eds. *Common Ground? Readings and Reflections on Public Space*. New York: Taylor and Francis, 13 – 17.
- Oldenburg, R. (1999). *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons and other Hangouts at the Heart of a Community*. New York: Marlowe & Company.
- Turel, H. S., Yigit, E. M., & Altug, I. (2007). Evaluation of elderly people's requirements in public open spaces: A case study in Bornova District (Izmir, Turkey). *Building and Environment*, 42, 2035–2045.
- Tybaldz, F. (2008). *Urban-oriented citizens*. Translated to Persian by Ahmadinejad, M. Isfahan: Khak.
- Van Raaij, W. F. (1983). Shopping Center Evaluation and Patronage in the City of Rotterdam. *Economic Psychology*, 27.
- Walzer, M. (1986). Pleasures and costs of urbanity. *Dissent*, 33, 4, 470–475.
- Woolley, H. (2003). *Urban open spaces*. London: Spon Press.
- Whyte, W. (1980). *Social life of small urban space*. Conservation. Project for Public Spaces, US nonprofit organization for creating and sustaining public places. www.pps.org. (Accessed in 10 November 2014).
- www.pps.org.2000